ZAPRASZAMY DO ZABIERZOWA

ZABIERZÓW – gmina w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, nad Rudawą; administracyjnie: w woj. małopolskim, w pow. krakowskim; powierzchnia 99,6 km²; 24,7 tys. (2016 r) mieszkańców. Gospodarczo – gmina przemysłowo-rolnicza z dominacją we wschodniej części przedsiębiorczości i rzemiosła różnych branż oraz budownictwa mieszkaniowego, dobrze powiązana komunikacyjnie: „Kraków Airport" – Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków-Balice, autostrada A-4, magistrala kolejowa Kraków – Śląsk. Płn. i płd. obszary o wybitnych walorach krajobrazowych, włączone w obręb Parków Krajobrazowych „Tenczyńskiego" oraz „Dolinki Krakowskie".

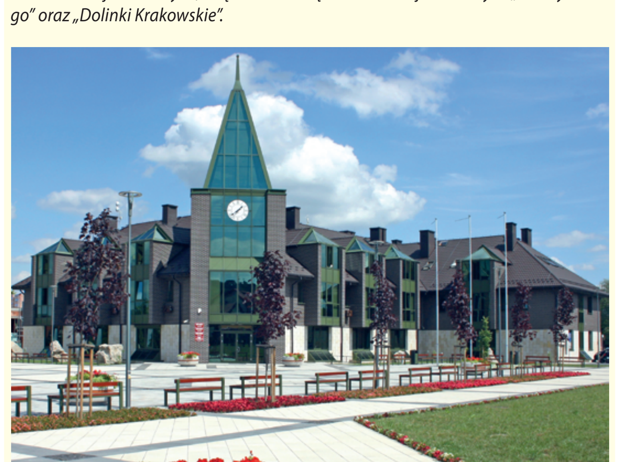
Rynek w Zabierzowie, fot. UG Zabierzów

Tak encyklopedycznie można scharakteryzować gminę Zabierzów. Jednak charakterystyka ta nie oddaje niepowtarzalnych walorów historycznych i przyrodniczych gminy, o których często zapominamy, nie tylko tu, jako mieszkańcy, ale także, jako turyści szukający wypoczynku, dziś w dobie powszechnej motoryzacji, w dalekich od Krakowa rejonach. Mamy nadzieję, że ta mapa będzie okazją dla jednych do poznania najbliższej okolicy, dla innych do przypomnienia sobie dawnych wypraw w Podkrakowskie Dolinki – Bolechowicką, Kobylańską czy w malownicze ostępy lasów zabierzowskich.

NIECO GEOGRAFII

Gmina Zabierzów jest położona na styku trzech mezoregionów Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, tj. Wyżyny Olkuskiej, Rowu Krzeszowickiego oraz Garbu Tenczyńskiego. Wyżyna Olkuska, zw. także Płaskowyżem Ojcowskim wznosi się przeciętnie na poziomie ok. 400 m n.p.m i opada do Rowu Krzeszowickiego seriami uskoków wyraźnie zaznaczającymi się w rzeźbie w postaci stromych, skalistych progów, o prawie 100-metrowej wysokości. Jej lekko faliste wierzchowiny od południa rozcinają liczne doliny potoków przybierające formę krętych i skalistych wąwozów, zwanych potocznie Podkrakowskimi Dolinkami. Na obszarze objętym mapą są to dolinki Racławki, Szklarki, Będkowska oraz w granicach gminy Zabierzów, bodaj najbardziej znane i odwiedzane – Kobylańska i Bolechowicka oraz dalej na zachód Dolina Kluczwody. Podobną rzeźbą charakteryzuje się Garb Tenczyński, który jest największym zrębowym wzniesieniem w rejonie Krakowa. Jego wierzchowiny wznoszące się przeciętnie 300 m n.p.m. analogicznie opadają do Rowu Krzeszowickiego stromymi progami. Są też porozcinane licznymi dolinami, jak pod Brzoskwinią, Nielepicami, Aleksandrowicami czy Balicami. Wschodnie partie Garbu Tenczyńskiego, a więc pozostające w obrębie gminy Zabierzów pokrywa Las Zabierzowski, jeden z największych kompleksów leśnych w rejonie Krakowa. Omówione mezoregiony rozdziela kilku km szerokości tektoniczne zapadlisko Rowu Krzeszowickiego, charakteryzującego się stosunkowo płaską, wyrównaną powierzchnią. Dnem Rowu Krzeszowickiego płynie Rudawa, która za Zabierzowem skręca na południe tworząc przełom przez Garb Tenczyński pod legendarną Skałą Kmity.

NIECO O RZEŹBIE

W budowie geologicznej omawianego obszaru największy udział posiadają górnojurajskie wapienie, a więc skały zbudowane głównie z węglanu wapnia. Powstały one w ciepłym i stosunkowo płytkim morzu, które około 160 mln temu pokrywało dzisiejszą Wyżynę Krakowsko-Częstochowską, w wyniku osadzania się na jego dnie skorupek i szkieletów różnych organizmów morskich, jak skorupiaki, małże, jamochłony, ramienionogi, itp. W rejonie Krakowa górnojurajskie wapienie tworzą gruby, liczący około 300 m miąższości kompleks, który wykazuje znaczne zróżnicowanie litologiczne. W jego obrębie najbardziej charakterystyczne są wapienie skaliste, które jako najbardziej odporne na procesy wietrzenia uległy wypreparowaniu spośród pozostałych odmian budując obecnie tak charakterystyczne dla krajobrazu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej skałki, zarówno na wierzchowinach, jak i w dolinach. W dalszym procesie formowania się obecnej rzeźby, po ustąpieniu kolejnego morza w górnej kredzie (80 mln lat), największy wpływ

Brama Bolechowicka, fot. R. Trzmielewski

na jej obecny kształt wywarły zachodzące w trzeciorzędzie, a dokładniej w miocenie (23 mln lat) alpejskie ruchy górotwórcze. Nasunięcie fałdujących się Karpat na wapienną płytę Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej spowodowało jej spękanie na różnej wielkości bloki i wzajemne się ich przesuwanie wzdłuż płaszczyzn uskoków, a więc doprowadziło do powstania zrębów – Garbu Tenczyńskiego oraz zapadliska – Rowu Krzeszowickiego. Około 15 mln lat temu Rów Krzeszowicki wypełniło morze pozostawiając grube serie ilastych osadów, spod których następnie zostały odpreparowane obrzeżające go serie uskoków, zaznaczające się w dzisiejszej rzeźbie w postaci stromych, skalistych i postrzępionych progów morfologicznych. Z końcem trzeciorzędu rozpoczął się również proces rozwoju obecnych dolin. Początkowo potoki spływały bezpośrednio ku Wiśle przez Rów Krzeszowicki i Garb Tenczyński żłobiąc swe koryta w miękkich osadach mioceńskich. Po dotarciu do bardziej twardego podłoża, a także skutkiem obniżania się poziomu Wisły, nastąpiło ich przeciągnięcie na wschód i połączenie w dzisiejszą Rudawę. Dolne odcinki na Garbie Tenczyńskim zostały opuszczone, a niekiedy wtórnie wykorzystane przez mniejsze cieki, jak np. Sanka, czy Brzoskwinka. W okresie czwartorzędu, a więc współczesnego nam okresu dziejów Ziemi (od 1,8 mln lat) ostatecznie wykształciła się obecna rzeźba. Starsze struktury zostały przykryte utworami głównie pochodzenia lodowcowego, jak występującymi na wierzchowinach i stokach lessami, a także piaskami nawiewanymi pod koniec okresu glacjalnego (15–12 tys. lat temu). W formowaniu się rzeźby niezwykle istotną rolę odgrywają zjawiska krasowe, polegające na chemicznym rozpuszczaniu skał węglanowych przez wody opadowe. Ich efektem są wywierzyska, krasowe leje, bezodpływowe dolinki (np. znane z rejonu Doliny Będkowskiej), a przede wszystkim liczne jaskinie i schroniska skalne.

Ośrodek Sportowo Rekreacyjny w Zabierzowie

Ośrodek Sportowo Rekreacyjny Zabierzów

ul. Kolejowa 15a.
Czynny codziennie od poniedziałku do niedzieli.

Kryta Pływalnia. Hala Sportowa.
Nauka i doskonalenie pływania dla klientów indywidualnych, szkół i przedszkoli. Zajęcia w małym basenie dla niemowlaków. Sekcja pływacka. Zajęcia Aqua Aerobicu. Jacuzzi. Sauna. Ścianka wspinaczkowa. Wynajmy na cele sportowe, rekreacyjne i komercyjne. Na terenie obiektu bezprzewodowy Internet gratis.

Więcej informacji: www.osrzabierzow.pl
tel. 12 285 12 00, 12 285 11 54

MIEJSCOWOŚCI

ALEKSANDROWICE – wzmiankowane źródłowo po raz pierwszy w 1401 r. pozostawały wsią rycerską, która początkowo należała do wywodzących się z Morawicy przedstawicieli rodu Toporów zwanych Aleksandrowskimi. W 1 poł. XV w., zapewne po kądzieli, przeszły do rąk Karnińskich, z którego to rodu na uwagę zasługuje osoba Stanisława Iwana (ok. 1510–1603), jednego z pionierów reformacji w krakowskiem. W 1591 r., po spaleniu przez sfanatyzowany tłum zboru w Krakowie Stanisław Iwan Karniński ofiarował swój dwór krakowskim kalwinom. W 1614 r. zbór w Aleksandrowicach podzielił los krakowskiego; został splądrowany i spalony przez krakowskie pospólstwo. Odbudowany staraniem ówczesnego dziedzica Piotra Gołuchowskiego, po 1620 r. został zniesiony przez jego syna Samuela, który powrócił do wiary katolickiej. Dwór ten zniszczał, tak iż w 1900 r. na jego miejscu Dominik książę Radziwiłł, wystawił nowy, neoklasycystyczny. Obok zachowały się: nieco późniejsza oficyna, zaś poniżej, przy drodze zabudowania folwarczne z końca XIX w. Całość otacza rozległe założenie zieleni ze stawami i ciągnącymi się w kierunku Balic alejami starodrzewu oraz położonym od płn., na stokach Winnej Góry, dziś częściowo tylko zachowanym parkiem. Obecnie część dawnego obszaru dworskiego należy do Instytutu Zootechniki w Balicach, który prowadzi gospodarstwo rolne na gruntach pochodzących z przeprowadzonej w 1945 r. parcelacji majątku Radziwiłłów. O przeszłości wsi przypominają nadto: – kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1755 r. z rytymi herbami Franciszka Ksawerego Kochanowskiego (Korwin) oraz) jego żony Józefy z Dąbskich (Godziemba), władających Aleksandrowicami w latach 1748–1762, – *szpital dla ubogich*, tj. dom dla weteranów wojennych (dziś ośrodek zdrowia), wzniesiony w 1841 r. z woli ówczesnego dziedzica Wilhelma Żeleńskiego, zm. w 1832 r., oraz – zrekonstruowana drewniana studnia gromadzka z poł. XIX w., której oryginał przeniesiono do skansenu w Wygiełzowie koło Babic (pow. chrzanowski). *Zob. też Aleksandrowicka Dolina.*

Dwór w Aleksandrowicach, fot. M. Olech

BALICE – to miejscowość bardziej kojarzona z Krakowem niż z gminą Zabierzów. Bowiem, na jej obszarze znajduje się „Kraków Airport" – Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków–Balice, Pierwotnie było to prywatne lotnisko książąt Radziwiłłów, które w latach 50. XX w. przekształcono w wojskowe, a następnie w latach 60. w części przeznaczono na cele cywilne. Stopniowo powiększane, modernizowane i rozbudowywane m.in. ostatnio w latach 2014–2015 o nowe terminale pasażerskie stało się drugim, co do wielkości po warszawskim Okęciu portem lotniczym w Polsce. Jednak Balice to nie tylko lotnisko. Wszak wieś ta może poszczycić się średniowieczną metryką, sięgającą 1229 r. Stąd wywodzi się gałąź Toporów – Baliccy, którzy od późniejszej siedziby w Ossolinie k. Sandomierza przyjęli nazwisko Ossolińskich. „De Balicze" zaczął się pisać Seweryn Boner – żupnik, burgrabia i wielkorządca krakowski, nadworny bankier Zygmunta Starego, starosta oświęcimski, biecki, zatorski, rabsztyński i czchowski, jeden z pierwszych przedstawicieli wpływowego rodu krakowskich kupców i bankierów, nobilitowanego ok. 1514 r. Boner, posiadły Balice w 1515 r. rozbudował drewniany, acz na kamienno-ceglanych piwnicach, dawny modrzewiowy dwór nadając mu charakter włoskiej willi, a także założył w jego otoczeniu ogrody i winnice. Jego dzieło kontynuowali syn Jan (zm. 1562), znany przywódca małopolskich kalwinów, następnie Jan Firlej (zm. 1574) marszałek wielki koronny, któremu w wianie wniosła Balice Zofia Bonerówna (siostra Jana) oraz ich syn Mikołaj (zm. 1601) wojewoda krakowski. Balice przeżywały wówczas swój „złoty wiek". A że w XVI w. wjeżdżało się do Krakowa od strony Balic, każdy znaczniejszy gość *nie mógł ominąć tej iście królewskiej rezydencji, witany przez jej utytułowanych gospodarzy* [M. Kwaśnik, 2005]. Zatrzymywały się tu przed uroczystościami ślubnymi przyszłe królowe – w 1543 r. pierwsza żona Zygmunta Augusta arcyksiężniczka Elżbieta Rakuszanka, podobnie w 1553 r. trzecia żona króla, a siostra Elżbiety – Katarzyna; stąd wyruszały do Krakowa w ślubnych orszakach przyszłe małżonki Zygmunta III Wazy – w 1592 r. Anna Austriaczka i w 1605 r. jej siostra Konstancja. W 1574 r. dwukrotnie gościł w Balicach król Henryk Walezy, w tym tuż przed koronacją, a w 1596 r. poseł papieża Klemensa VIII kardynał Enrico Gaetano, który prowadził rozmowy w sprawie sformowania ligi chrześcijańskiej przeciwko Turkom. W XVII w. następuje kres świetności balickiej rezydencji pogłębiony zniszczeniami dokonanymi przez Szwedów podczas „potopu" w 1655 r. Z końcem XVII w. Jan Szembek, kolejny dziedzic Balic dokonuje wyburzenia starego pałacu wznosząc na jego zrębach nowy, murowany, który jednak szybko zniszczał. Restaurowany przez kolejnych właścicieli Darowskich, Sołtyków, Homolacsów, pałac ostatecznie swą obecną formę zyskał w latach 1887–94, w wyniku gruntownej przebudowy przeprowadzonej wg projektu Tadeusza Stryjeńskiego i Zygmunta Hendla na polecenie Dominika księcia Radziwiłła. Po wojnie znacjonalizowane dobra Radziwiłłów zostały przekazane UJ, a następnie utworzonemu w 1950 r. Instytutowi Zootechniki, który w latach 1977–87 przeprowadził kompleksową restaurację całości rezydencjonalnego założenia, urządzając w nim centrum konferencyjno-bankietowe. Na ile balicki pałac odzyskał więcej niż dawną świetność może świadczyć fakt, że 27 I 2005 r. odbyło się w nim spotkanie prezydentów i innych najwyższych przedstawicieli 30 państw uczestniczących w obchodach 60. wyzwolenia niemiecko-nazistowskiego obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Pałac otacza park krajobrazowy o pow. ok. 4 ha, zakomponowany z końcem XIX w., o zróżnicowanym, nie tylko rodzimym, liczącym około 600 gatunków drzewostanie, w części nawiązujący do dawnego założenia typu włoskiego. *Zob. Balickie Doły, Las Zabierzowski.*

Pałac w Balicach, fot. UG Zabierzów

Port Lotniczy w Balicach – nowy terminal, fot. UG Zabierzów

BOLECHOWICE –
Jakież to piękne miejsce ! Aż popatrzeć miło,
Jakby się do pasterskich zabaw urodziło (…)
Ku zabawie las, góry, strugi i krynice?
Otóż wy macie wszystko Bolechowice (…)

– tak oto w 1784 r. zachwalał uroki Bolechowic, a także ich okolic w swej sielance „Bolechowice" Jan Paweł Woronicz, od 1815 r. biskup krakowski, następnie prymas Królestwa Polskiego, polityk i poeta. Być może biskup Woronicz napisał te słowa tu, w Bolechowicach, które z nadania Bolesława Wstydliwego w 1243 r. w części stanowiły własność kapituły krakowskiej; może nawet w tut. dworku, który wzniesiony w końcu XVIII w. zachował się w swej klasycystycznej formie – z kolumnowym gankiem i mansardowym dachem. Dworek jest niedostępny. Stanowi własność rodziny Janusza Roszko (1932–95) – reportera i prozaika, znanego głównie ze swych książek o tematyce historyczno-archeologicznej, który zakupił go w 1974 r. i poddał gruntownej restauracji. Nie zachowały się natomiast przyległe zabudowania gospodarcze. Na ich miejscu w 1997 r. wybudowano parking zabezpieczający fragment muru d. stajni. Natomiast drewniany spichlerz z 1763 r. trafił do projektowanego skansenu w Krakowie Krzesławicach. Jednak Bolechowice identyfikuje gotycki kościół parafialny, a w zasadzie jego wysoka wieża zegarowa, dobudowana do korpusu w latach 1912–13. Najstarszą częścią świątyni są prezbiterium i zakrystia, wzniesione w 1393 r. z fundacji biskupa Piotra Wysza, a także XV-wieczna część murów nawy, którą przebudowano w XVII w., a następnie w latach 1912–13 przedłużono. W wyposażeniu wnętrza, w większości barokowym, na uwagę zasługuje ołtarz główny z obrazem Ukrzyżowania, namalowanym w 1685 r. przez Jana Trycjusza (Tretkę), nadwornego artystę królów Jana Kazimierza, Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego. Z wcześniejszych elementów wystroju interesującą jest gotycka dekoracja malarska ścian prezbiterium z lat 1410–20, którą odkryto w latach 60. XX w. podczas restauracji kościoła. Przedstawia ona m.in. sceny figuralne Ukrzyżowania i św. Krzysztofa oraz elementy ornamentalne, w tym herb fundatora świątyni – Bróg. *Zob. Bolechowicka Dolina*

Kościół w Bolechowicach, fot. R. Trzmielewski

BRZEZIE – należy do najstarszych wsi w regionie. W 1260 r. wzmiankowano źreb Zdzimira w Brzeziu, który Bolesław Wstydliwy nadał kapitule krakowskiej, która dzięki dalszym darczyńcom do końca XIV w. powiększała swój stan posiadania. Po III rozbiorze majątek stopniowo był nacjonalizowany i ostatecznie w 1820 r. sprywatyzowany. W tym też okresie przyjęła się nazwa Brzezie Narodowe, dla odróżnienia od północnej części, nazwanej Brzeziem Szlacheckim, która pozostawała własnością szlachecką. Fakt ten dokumentują zapiski mówiące o właścicielach części wsi począwszy od 1289 r. aż po wspomniany okres całkowitej prywatyzacji majątku kapitulnego. Przypominają też o tym pozostałości dawnego założenia dworsko-parkowego, znajdującego się w historycznym obrębie Brzezia Szlacheckiego – zabudowania gospodarcze, w tym piętrowy kamienno-ceglano-drewniany spichlerz z końca XIX w. i murowana stajnia, a także resztki parku krajobrazowego z aleją lipową.

BRZEZINKA – stanowiła uposażenie dziekanów krakowskiej kapituły katedralnej i zapewne wyłoniła się w wyniku reorganizacji sąsiednich Kobylan, analogicznie pozostających własnością kapitulną. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1427 r. Kolejne przynoszą dyplomy królewskie – Władysława Warneńczyka z 1441 r., na mocy którego Brzezinka i Kobylany zostają urządzone na prawie niemieckim oraz potwierdzający ów przywilej akt Kazimierza Jagiellończyka z 1464 r. Stan ten uległ zmianie dopiero w 2 poł. XIX w. Obok kapituły krakowskiej użytkującej łąki, właścicielami części wsi – użytków rolnych i parceli budowlanych pozostawali Jaroniowie; dalsze części kapituła w 1879 r. przekazała kolei i kolejne w 1904 r. na rzecz budowy szkoły ludowej. *Zob. Będkowska. Dolina.*

Kapliczka w Brzezince, fot. UG Zabierzów

BRZOSKWINIA – pierwsze wzmianki o Brzoskwini z 1325 r. wskazują na osadę już istniejącą, której początki jak wykazały badania archeologiczne sięgają, co najmniej XII w. Wieś należała do drobnej, spokrewnionej ze sobą szlachty pieczętującej się herbem Topór, a od 1486 r. do Tęczyńskich – panów na zamku Tęczyn (dziś w Rudnie koło Krzeszowic), którzy ją jednak zastawiali, a także wydzierżawiali. Ostatecznie w 1532 r. wieś powraca do Tęczyńskich pozostając w składzie rozległych dóbr skupionych wokół zamku, aż do czasów najnowszych. Dobra te, zwane z racji rozległości *państwem tęczyńskim* po śmierci w 1637 r. ostatniego z rodu Jana Magnusa Tęczyńskiego, wojewody krakowskiego drogą rodzinnych koligacji przechodzą kolejno do rąk Opalińskich, Sieniawskich, Lubomirskich i ostatecznie, w 1816 r. hrabiów Potockich, którzy utrzymali je do czasów nacjonalizacji po II wojnie światowej. Przyrodniczą ciekawostką wsi jest położone niemal w jej centrum krasowe wywierzysko „Jerzy", uznane za pomnik przyrody. Jest to główne źródło dające początek potokowi Brzoskwinka, który liczy około 9,5 km długości i uchodzi do Sanki pod Kryspinowem. *Zob. Brzoskwinki Dolina.*

BURÓW – nazwa wsi, pochodząca od boru i funkcjonująca przez wieki w brzmieniu – Borow, Burow zapewne sugeruje jej pierwotne położenie – wśród borów, które od wczesnego średniowiecza karczowano pod osadnictwo. Być może początki wsi pamięta 600-letni dąb rosnący na skraju lasu przy drodze do Kleszczowa, którego otoczenie w 2015 r. uporządkowano odnawiając umieszczony na nim krzyż upamiętniający pochowanych tu zmarłych na cholerę w 1873 r. Historycznie Burów pojawia się dopiero w 1415 r., jako własność ówczesnych dziedziców Balic – Ossolińskich. Odtąd Burów pozostawał w kluczu balickim, nierozerwalnie wiążąc z nim swe dzieje, aż do jego upaństwowienia w 1945 r. Z dawnych czasów w historycznym centrum wsi zachowała się domkowa kapliczka z poł. XIX w. wystawiona przez miejscowych włościan. *Zob. też Burowska Dolina, Las Zabierzowski.*

KARNIOWICE – w 1286 r. z nadania Leszka Czarnego stały się wsią rycerską, która dość często na przestrzeni swych dziejów zmieniała dziedziców. Nie zabrakło wśród nich takich rodów, jak Kmitowie (XV w.), Tęczyńscy XV/XVI w.), Morsztynowie i Ossolińscy (XVIII/XIX w.) czy Skrzyńscy (XIX/XX w.). We współczesnej historii wsi zapisał się Krakowski Ośrodek Postępu Rolniczego (obecnie Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego), który w latach 1978–82 wzniósł zespół bloków użytkowo-mieszkalnych, o charakterze miejskiego osiedla. W 1988 r. Ośrodek podjął także renowację karniowickiego dworu, którą dopiero parę lat temu ukończył jego następny, już prywatny właściciel przeprowadzając następnie w latach 2009–2011 restaurację położonej obok dworskiej kaplicy. To obiekty niezwykle wartościowe historycznie i architektonicznie. Późnobarokowy dwór, którego architekturę określają dwa alkierze po bokach nadające mu cechy obronne, pochodzi z końca 3 ćw. XVIII w. W 1860 r. w toku przebudowy dokonanej przez ówczesnego dziedzica Stanisława Mieroszewskiego (1827–1900), galicyjskiego konserwatywnego polityka i posła do Rady Państwa w Wiedniu, dwór zyskał lukarny i ganek z oryginalnym przyczółkiem ozdobionym herbem Ślepowron i łacińską sentencją *miłość ojczyzny* naszym obowiązkiem. Mieroszewski odnowił także barokową, sześcioboczną kaplicę, wzniesioną przed 1624 r. przez Jerzego Pipana (1569–1648) krakowskiego aptekarza i lekarza, rektora Uniwersytetu Artystów w Padwie, po którym Karniowicami władał do 1665 r. jego syn również aptekarz Jerzy (1612–1693). W kaplicy zachował się ołtarz z marmurowym antepedium o bogatej, wzorzystej dekoracji, wykonanym w czarnym wapieniu zw. marmurem w pobliskim Dębniku, a także sześć marmurowych tablic epitafijnych ufundowanych w latach 1665–1675 przez kolejnego dziedzica – ks. Stanisława Wojeńskiego, a poświęconych jego przyjaciołom, m.in. hetmanowi konnemu koronnemu Jerzemu Sebastianowi Lubomirskiemu (zm. 1667) i poległemu pod Chocimiem w 1673 r. Achacemu Pisarskiemu, staroście wolbromskiemu. Odwiedzając Karniowice warto podejść pod krzyż, usytuowany na grani tektonicznego progu. Roztacza się stąd niezrównana panorama Rowu Krzeszowickiego, Garbu Tenczyńskiego, Krakowa, a w oddali Pogórza Wielickiego, Beskidów, a nawet Tatr.

KLESZCZÓW – źródłowo pojawia się po raz w 1366 r., jako własność Spytka, prawdopodobnie z rodu Toporów, być może jakiegoś protoplasty Aleksandrowskich (Leksandrowskich), do których niewątpliwie wieś należała niemal od początku XV w. Stąd też historia wsi, aż do czasów najnowszych nierozerwalnie jest związana z Aleksandrowicami, a od 1898 r., z Balicami. Wówczas wieś zakupił dziedzic Balic Dominik ks. Radziwiłł, zakładając tu folwark, który jednak nie zachował się. Współcześnie na jego terenie wybudowano m.in. ośrodek sportowy oraz kaplicę.

KOBYLANY – wzmiankowane w 1399 r., aż do czasów najnowszych należały do dziekanii katedry krakowskiej. Istniał tu dwór wraz z folwarkiem, którego miejsce zajęły współczesne budynki gospodarstwa rolnego, obecnie należącego do Instytutu Zootechniki w Balicach. Z dawnej zabudowy pozostała murowana stodoła z pocz. XIX w. oraz wzniesiona w tym samym okresie niewielka, obecnie nie użytkowana d. dworska kaplica. Innym zupełnie nieznanym, a ciekawym zabytkiem Kobylan jest krzyż stojący na skrzyżowaniu z drogą Brzezinka – Więckowice i opatrzony jeszcze czytelną inskrypcją *Pamiątce usamowolnienia włościan wsiów Kobylany, Brzezinka i Rudawa; 1821*. Otóż w podanym roku Komisja Włościańska Wolnego Miasta Krakowa powołana w 1815 r. z inicjatywy cara Aleksandra I zamieniła w dobrach narodowych i duchownych pańszczyznę na czynsz w naturze lub pieniądzu. Wówczas też dokonano rozdziału pastwisk i lasów między wieś i dwór. Była to jedna z pierwszych na terenie Polski prób rozwiązania kwestii chłopskiej.

KOCHANÓW – wzmiankowany w 1470 r. i pierwotnie zwany od wzgórza i lasu Chełmem rozwinął się z niewielkiej osady przy należącej do dóbr aleksandrowickich karczmie. W 1896 r. ówczesny dziedzic Aleksandrowic Eugeniusz książę Lubomirski wzniósł tu drewniany myśliwski dworek, który swój obecny kształt zyskał podczas przebudowy około 1930 r. Dworek niemal od początku służył dzieciom. Początkowo organizowano w nim letnie kolonie; w okresie obu wojen działał sierociniec, zaś po wojnie dworek przeznaczono na ośrodek kolonijny, później na szkołę, którą zlikwidowano w 2003 r. Obecnie pozostaje opuszczony. *Zob. Kochanowski Wąwóz, Las Zabierzowski.*

MŁYNKA – po raz pierwszy wspomniana w 1418 r., pozostawała wsią rycerską, która w poł. XV w. przeszła w ręce Tęczyńskich podzielając dalej losy *państwa tenczyńskiego* (zob. Brzoskwinia). W Młynce zachowało się 7 bunkrów – schronów wzniesionych przez Niemców latem 1944 r. w ramach tzw. linii B-1 (zob. Nielepice, Rudawa), w tym 3 po północnej stronie drogi 79 i 4 po południowej. Były to betonowe schrony: bierne dla armat (Regelbau 701) i piechoty (Regelbau 668), schrony bojowe piechoty (Ringstand 58c) oraz od płn. stanowisko dla wieży czołgowej (Ringstand 67). Obecnie obiekty te są w części zasypane, niekiedy mało widoczne, poza położonym od płd. schronem piechoty Regelbau 668 (ze stanowiskiem Ringstand 58c), który został odkopany i udostępniony do zwiedzania.

NIEGOSZOWICE – były wsią szlachecką odnotowaną po raz pierwszy w 1373 r. Należały m.in. do Niegoszowskich (XV w.), Bonerów, Tęczyńskich (XVI w.), Firlejów (XVII w.) a od przełomu XVIII/XIX w. do Michała Sołtyka, dziekana krakowskiej kapituły katedralnej, który w pierwszym 10-leciu XIX w. na zrębach dawnego dworu wzniósł obecny klasycystyczny pałac. W 1832 r. nabył go płk Benedykt Zielonka, zm. w 1835 r. i pochowany na cmentarzu w Rudawie, szwoleżer gwardii i kawaler Cesarstwa, zasłużony w kampaniach napoleońskich (m. in. ranny podczas słynnej szarży pod Somosierrą) oraz w powstaniu listopadowym 1830 r. Ostatnimi dziedzicami Niegoszowic byli hrabiowie Rostworowscy z Rybnej, którzy majątek rozparcelowali, utrzymując pałac do lat 60. XX w. Został on następnie przejęty przez Zjednoczone Zespoły Gospodarcze „Inco-Veritas" w Krakowie, które w latach 1983–86 przeprowadziły jego kompleksową restaurację. W ostatnich latach pałac został sprywatyzowany i ponownie poddany pracom konserwatorskim. Niestety jest niedostępny wraz z otaczającym go parkiem krajobrazowym założonym jeszcze w XVIII w.

NIELEPICE – tę wieś rozlokowaną na stromej krawędzi Garbu Terczyńskiego wyróżnia krzyż wystawiony po raz pierwszy w połowie lat 70. XIX w. (obecny z 2010 r.) na wysokiej skale, z której szczytu roztacza się znakomita panorama okolicy. Początki Nielepic sięgają 1394 r., kiedy to zostały odnotowane po raz pierwszy. Kolejne wzmianki z początku XV w. wskazują, że wieś była podzielona. Jej część pozostawała własnością Tęczyńskich i wchodziła w skład dóbr przynależnych do zamku Tęczyn, nierozerwalnie wiążąc z nim swe dzieje, aż do 1945 r. (zob. Brzoskwinia). Pozostała część należała do przedstawicieli rodu Nielepców, herbu Prus, którzy ją sprzedali przed 1770 r. Jej późniejszymi właścicielami byli m.in. Lubomirscy i w l. 20. XX w. Hieronim Radziwiłł, dziedzic Balic. W Nielepicach, na stromej krawędzi Garbu Tenczyńskiego, w miejscu zapewniającym doskonały widok na Rów Krzeszowicki zachowały się pozostałości umocnień polowych budowanych przez Niemców w okresie od połowy 1944 r. do stycznia 1945 r. w związku z realnym już wówczas zagrożeniem ofensywą sowiecką. Umocnienia te, obok Młynki i Rudawy stanowiły element tzw. linii B-1, tj. biegnącego południkowo przez obszar Polski (w tym Wyżynę Krakowsko-Częstochowską) pasa polowych fortyfikacji, głównie ziemnych. Natomiast w miejscach strategicznych lokalizowano tzw. punkty oporu – tu, podobnie jak w sąsiedniej Młynce, dla ryglowania szosy i linii kolejowej Kraków – Śląsk wzniesiono zespół trzech betonowych schronów biernych piechoty (Regelbau 668) oraz dwóch obserwacyjno-bojowych (Ringstand 58c, zw. „Tobruk"). *Zob. Nielepickie Dolinki.*

Krzyż na Skale w Nielepicach, fot. B. Czerwiński

PISARY – wzmiankowane w 1319 r., stanowiły siedzibę dwóch rodów Pisarskich - w średniowieczu wywodzących się z linii Toporów (h. Topór), zw. Ryterskimi od dzierżawionego przez nich zamku w Rytrze k. Nowego Sącza, a następnie od około 2 poł. XVI w. Pisarskich herbu Śreniawa, z których warto odnotować Achacego Pisarskiego, starostę wolbromskiego, poległego 10 XI 1673 r. pod Chocimiem. Jego wojenne zasługi przypomina tablica epitafijna w kaplicy w Karniowicach. Ród Pisarskich wymarł z początkiem XIX w., zaś tut. dobra po licznych zmianach właścicieli nabyli w 1848 r. hrabiowie Potoccy z Krzeszowic, utrzymując je do lat 30. XX w. Pamiątką historii jest rozległy zespół dworski, którego najcenniejszym zabytkiem pozostaje lamus, tj. renesansowy, murowany dwór wieżowy z początku XVII w. Wzniesiony na planie kwadratu, dwukondygnacyjny, pierwotnie pełnił funkcję centralnej rezydencjonalnej budowli. Z czasem, przeznaczony został na cele gospodarcze, zaś obecnie po długoletnim, zakończonym w 1990 r. remoncie, pełni funkcję domu ludowego. Na przeciwko zwracają uwagę położone na wzniesieniu: późnoklasycystyczny spichlerz sprzed poł. XIX w. oraz murowana stodoła z tego samego okresu otoczone pozostałościami parku krajobrazowego. Obecnie zespół stanowi własność prywatną i jest niedostępny. Nieco dalej znajduje się pozostający w ruinie budynek d. browaru z 1 poł. XIX w. Drobnym, lecz zasługującym na uwagę zabytkiem wsi jest kolumnowa kapliczka z krzyżem. Wykonana została w 1706 r. z czarnego wapienia wydobywanego w Dębniku, w działających przy tamt. łomach warsztatach kamieniarskich.

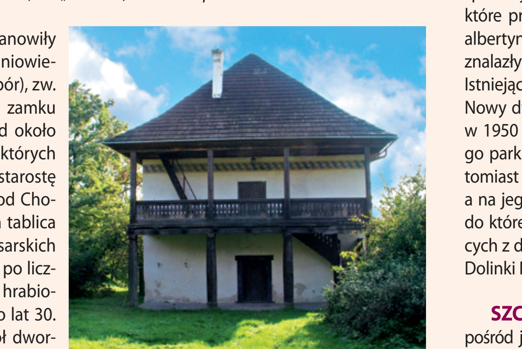
Lamus w Pisarach, fot. arch. Compass

RADWANOWICE – założenie wsi legendy przypisują rycerzowi Radwanowi, związanemu z królem Bolesławem Śmiałym. Jedna z nich powiada, że podczas wyprawy Bolesława Śmiałego na Ruś Radwan wykazał się niezwykłym męstwem, za co otrzymał od króla herb (Radwan) i tutejsze ziemie. Inna, że Radwan ukrywał się w okolicznych lasach po zabójstwie przez króla biskupa Stanisława Szczepanowskiego; jeszcze inne podania rozbudowują ten wątek podając, że Radwan w akcie ekspiacji za udział w zabójstwie biskupa zaczął budować w Radwanowicach kościół, lecz co wzniesiono fragment murów tajemne siły przenosiły je do Rudawy. Historycznie wieś wymieniona jest po raz pierwszy w 1329 r. Stanowiła znacznie rozdrobnioną własność szlachecką. W XIV w. było tu 35 dziedziców, w XVIII – aż 44-ch. Stan ten powodował, że miejscowa zagrodowa szlachta żyła nader ubogo, praktycznie różniąc się od chłopstwa posiadanymi prawami politycznymi i wolnością od pańszczyzny, co i tak często ulegało zatarciu. Powszechne były graniczne i spadkowe spory, zaś w XVII w. głośne stały się zatargi z klasztorem karmelitów w Czernej (zob. Siedlec) na tle kradzieży z pól i lasów, a nawet rozbojów, jakich dopuszczali się niektórzy z mieszkańców. Szlacheckie tradycje, mimo stopniowego scalania majątków, pozostawały w Radwanowicach żywe, a jeszcze w XIX w. co niektórzy powoływali się na *swe pochodzenie od niegdyś cnego rycerstwa polskiego*. Chlubną i bohaterską postawę okazali radwanowiczanie w okresie okupacji niemieckiej, za co wieś w 1984 r. została uhonorowana Krzyżem Walecznych. Otóż, wielu mieszkańców zaangażowanych było w ruch oporu – ZWZ-AK i BCh, co w tak małej społeczności trudno było należycie zakonspirować. Informacje dotarły do Niemców, którzy w nocy 20/21 VII 1943 r. otoczyli Radwanowice, a rano spędzili wszystkich mieszkańców w miejsce dziś upamiętnione pomnikiem. Tu, po bestialskich torturach rozstrzelali 30 osób. W 1945 r. prochy ofiar ekshumowano i uroczyście złożono do wspólnej mogiły na cmentarzu w Rudawie.

Obecnie Radwanowice są znane z działalności Fundacji im. św. Brata Alberta, niosącej pomoc osobom niepełnosprawnym. Jej współzałożycielką była Zofia Tetelowska (zm. 2003), która w 1987 r. na jej rzecz przekazała swój majątek, w tym budynek d. dworu. Pochodzi on z poł. XIX w., lecz obecną formę zyskał w 1911 r. po rozbudowie przez Austriaków na graniczny odwach (granica zaborów przebiegała pobliską Doliną Szklarki), a głównie w toku współcześnie przeprowadzonej restauracji. Odnowiono również przyległe zabudowania gospodarcze, a także wzniesiono nowe pawilony oraz kościół. Obok w latach 2008–2012 z inicjatywy fundacji Anny Dymnej powstał ośrodek „Dolina Słońca" przeznaczony dla osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną.

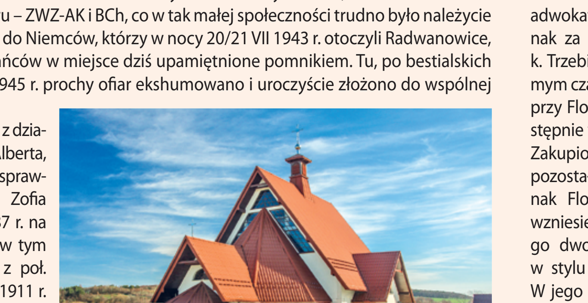
Kościół w Radwanowicach, fot. M. Sośnicki

RUDAWA – jest jedną z najwcześniej poświadczonych źródłowo wsi w okolicach Krakowa. Podarował ją kapitule krakowskiej wraz kościołem, jak podaje Jan Długosz, zmarły w 1185 r. komes Jan, zwany Gniewomirem. Od tego czasu Rudawa, aż do 1939 r. pozostawała w dobrach kapitulnych. Interesującym zabytkiem jest tutejszy kościół parafialny, którego wczesnogotyckie prezbiterium wzniesione około 1300 r. (poza sklepieniem z 1868 r.) uchodzi za jedną z najstarszych ceglanych budowli małopolskiej wsi. Od zewnątrz, w jego dolnych, ceglanych partiach zwracają uwagę liczne koliste dołki, będące ciekawą pamiątką dawnych obyczajów. Wg tradycji były one wiercone przez rycerstwo podczas poświęcenia mieczy przed wyruszeniem na wojenne wyprawy. Nawa pierwotnie drewniana, z końcem XV w. została zastąpiona murowaną, którą przebudowano z początkiem XVII w. Przylegają do niej – drewniana wieża – dzwonnica z 1541 r. oraz dobudówka z 1631 r. o renesansowych formach, mieszcząca kruchtę, a na piętrze nakryte kopułą i otwarte do nawy pomieszczenie. Wnętrze kościoła, po zmianach dokonanych w latach 60. XX w. prezentuje się dość skromnie. W nawie zwraca uwagę renesansowy podstropowy fryz, o motywach roślinnych z około 1600 r., w prezbiterium relikty gotyckich polichromii z XIV i ok. 1470 r. Na wyposażenie składają się dwa barokowe ołtarze boczne (z XVII w. i sprzed 1783 r.), wczesnobarokowa ambona oraz pokaźnych rozmiarów, bogato zdobiony, barokowy ołtarz główny. Powstał on zapewne przez 1617 r., podobnie jak drewniane stojące na jego mensie tabernakulum w kształcie centralnego kościoła z kopułą. W ołtarzu głównym umieszczony jest cieszący się miejscowym kultem, gotycki obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem na ręku (w typie Hodegetrii) z około 1450 r. Jest on zasuwany manierystycznym obrazem św. Anny Samotrzeć, pochodzącym z około 1600 r. Ciekawym zabytkiem, z uwagi na czytelną inskrypcję w języku staropolskim, pozostaje wmurowana w prawą ścianę nawy renesansowa, kamienna płyta nagrobna zmarłej w 1578 r. Elżbiety z Giebułtowskich Pisarskiej. Kościół otacza wzniesiony przed 1783 r. mur z bramą, kostnicą w narożu, oraz przyległą wieżą tzw. „zegarową" z przejściem na plebański dziedziniec oraz nadbudowaną w jego obwodzie nowszą dzwonnicą. W pobliżu położony jest zabytkowy cmentarz parafialny, na którym znajdują się m.in. mogiły: zbiorowa – ofiar pacyfikacji Radwanowic, nieznanych żołnierzy Września 1939, płka Benedykta Zielonki (zob. Niegoszowice), mieszkającego w Rudawie Karola Ludwika Konińskiego, zm. w 1943 r. eseisty i krytyka literackiego, hrabiów Rostworowskich z Niegoszowic, Józefa Trzaskowskiego, zm. w 1889 r. weterana powstania listopadowego i dzierżawcy tut. dóbr kapitulnych oraz zm. w 1970 r. Stanisława Tarkowskiego (zob. niżej). W środkowej części nekropolii zwraca uwagę charakterystyczna figurka klęczącego aniołka, jedno z nielicznie zachowanych rzeźb Franciszka Wyspiańskiego, ojca Stanisława. W pobliżu cmentarza, bezpośrednio przy ulicy kard. Dunajewskiego znajduje się poniemiecki schron piechoty (Regelbau 668; zob. Młynka, Nielepice), który w 2007 r. Małopolskie Stowarzyszenie Miłośników Historii „Rawelin" odrestaurowało z rekonstrukcją wyposażenia wnętrza. Schron jest udostępniony turystycznie; pozostałe wykazane na mapie obiekty punktu oporu są z różnych względów niedostępne.

Z początkiem XX w. Rudawa przekształca się w miejscowość letniskową. W rejonie stacji kolejowej zaczęto wznosić murowane domy i wille, być może za przykładem Antoniny i Stanisława Domańskich, którzy pierwsi w 1896 r. wybudowali tu swój charakterystyczny „dom z wieżyczką", przy wykorzystaniu projektu nieżyjącego już wówczas wybitnego krakowskiego architekta Tomasza Prylińskiego. Domańscy należeli do elity intelektualnej Krakowa; Stanisław (1844–1916) – neurolog, prof. UJ, był miejskim rajcą, inicjatorem m.in. budowy krakowskich wodociągów; Antonina (1853–1917), uważana za pierwowzór Radczyni w *Weselu* Stanisława Wyspiańskiego, wówczas debiutująca pisarka, której później rozgłos przyniosły powieści dla młodzieży, jak *Paziowie króla Zygmunta*, czy *Historia żółtej ciżemki*. W okresie czerwca–lipca 1908 r. w „domu z wieżyczką" mieszkał Henryk Sienkiewicz, pisząc tu kilka rozdziałów powieści *Wiry*. Pisarzowi codziennie rano przynosił wówczas świeże mleko lubiany przez niego miejscowy chłopiec Staś Tarkowski. Jego imię i nazwisko otrzymał później główny bohater *W pustyni i w puszczy*. Zapewne też w Rudawie Sienkiewicz spotykał się ze Stanisławem Smolką (1854-1924), prof. UJ, historykiem – mediewistą, swym doradcą przy pisaniu *Krzyżaków*. Smolka mieszkał wówczas w Niegoszowicach, a od 1910 r. w znajdującym się opodal domu Heleny Rusockiej. Bywał też w Rudawie Stanisław Wyspiański goszcząc często u Antoniego Procajłowicza (1876-1949), malarza i grafika, który zajmował stojący po dziś, bliżej torów kolejowych dom z portykiem.

Kościół w Rudawie, fot. W. Kowalczyk

RZĄSKA – odnotowana po raz pierwszy w 1388 r. stanowiła własność szlachecką. Lecz w XVI w. część wsi stanowiła prebendę kościoła św. Jerzego na Wawelu (dziś nieistniejącego), a później własność Kościoła Mariackiego w Krakowie. Uformowany w ten sposób podział Rząski na Duchowną i Szlachecką został zniesiony dopiero w 1874 r. w związku z brakiem już wówczas własności duchownej. W 1915 r. część wsi nabył Adam książę Sapieha, biskup krakowski, wydzierżawiając ją zgromadzeniom urszulanek, później szarytek, a następnie sprzedając w 1936 r. Towarzystwu Pomocy dla Bezdomnych, które przekazało majątek ss. albertynkom. W 1950 r. dobra albertynek zostały częściowo znacjonalizowane i ostatecznie znalazły się we władaniu obecnego Uniwersytetu Rolniczego. Istniejące niegdyś w Rząsce dwa dwory nie zachowały się. Nowy dwór, tj. albertynek pochodzący z około 1886 r. został w 1950 r. oraz w 1995 r. gruntownie przebudowany. Otacza go park krajobrazowy, również znacznie przekształcony. Natomiast stary XVIII-wieczny dwór został w 1947 r. rozebrany, a na jego piwnicach wzniesiono obecny prywatny budynek, do którego wejście zdobi para rzeźbionych lwów pochodzących z dawnego założenia. Oba obiekty są niedostępne. Zob. Dolinki Podkrakowskie - Rząska.

Kapliczka w Rząsce, fot. M. Sośnicki

SZCZYGLICE – po raz pierwszy wzmiankowane w 1374 r. stanowiły własność szlachecką. Od 1415 r. pośród jej różnych dziedziców wymienieni są dzierżący sąsiednie Balice – Ossolińscy, którzy do początku XVI w. stali się posiadaczami całości wsi. Odtąd Szczyglice pozostawały w kluczu balickim (zob. Balice), aż do czasu parcelacji ich części, w tym tut. folwarku dokonanej przez Dominika księcia Radziwiłła pod koniec XIX w.

UJAZD – pierwsze informacje z 1358 r., jak i kolejne z 2 poł. XIV w. wskazują, że w Ujeździe mieli swe działy przedstawiciele różnych rodów szlacheckich, a szczególnie z sąsiedniego Brzezia; obie wsie na przestrzeni od końca XIV w. po wiek XVII stanowiły jeden kompleks majątkowy (zob. Brzezie). Dopiero źródła od 1680 r. potwierdzają odrębność majątkową Ujazdu, który wówczas należał do Jerzego Mrozowskiego, następnie m.in. do Męcińskich (koniec XVIII w.), Leona, następnie Teofila Like (XIX w.), a od 1884 r. do Jałbrzykowskich, którzy utracili go w wyniku upaństwowienia w 1945 r. Pozostały zespół dworski przekazany początkowo miejscowej spółdzielni rolniczej, ostatecznie w 1978 r. został oddany Instytutowi Zootechniki w Balicach, a po 2005 r. wydzierżawiony wieczyście osobie fizycznej. Obecnie z zespołu dworskiego, ukształtowanego na przestrzeni końca XVIII w. – końca XIX w. pozostały resztki parku, budynki oficyny i czworaka oraz gospodarcze z końca XIX w., w tym kuźnia, przebudowana przez obecnego właściciela w stylu dawnego dworu, który z uwagi na znaczne zniszczenie został rozebrany w 1966 r.

Dwór w Ujeździe, fot. J. Baran

WIĘCKOWICE – pierwsze wzmianki o wsi z 1440 r. pochodzą od Jana Długosza, który wówczas posiadał ją na uposażeniu, jako prebendę krakowskiej kapituły katedralnej. Z początkiem XIX w. sekularyzowane wcześniej przez rząd austriacki dobra więckowickie zakupił krakowski adwokat Kajetan Florkiewicz, który jednak za swą rezydencję obrał Młoszową k. Trzebini, nabytą praktycznie w tym samym czasie. Więckowice pozostały jednak przy Florkiewiczach, do końca XIX w., następnie w rękach ich zstępnych do 1910 r. Zakupione wówczas przez hr. Skrzyńskich pozostały ich własnością do1945 r. Jednak Florkiewiczom należy zawdzięczać wzniesienie w poł. XIX w. neogotyckiego dworu, przebudowanego następnie w stylu eklektycznym z końcem XIX w. W jego otoczeniu zachowały się również spichlerz z poł. XIX w., dawna wozownia z 2 ćw. XIX w. i inne budynki gospodarcze, które zostały adaptowane na potrzeby działającego tu od 1953 r. Domu Pomocy Społecznej. Całość założenia otacza rozległy park krajobrazowy.

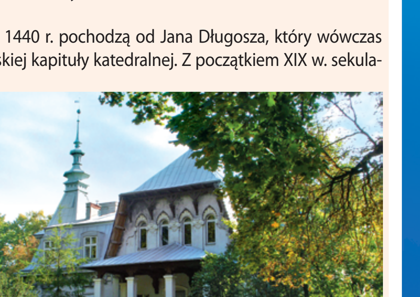
Dwór w Więckowicach, fot. D. Faustmann

ZABIERZÓW – jest największą, liczącą ponad 5 tys. mieszkańców i najbardziej uprzemysłowioną wsią w gminie, która już obecnie może pretendować do miana miasteczka. Wszak w jego centrum, na miejscu dawnego zakładu przetwórczego wapienia wytyczono Rynek, wznosząc nowoczesny budynek Urzędu Gminy, który z racji architektonicznej formy nazwano ratuszem. To początek, gdyż wokół Rynku planowane są dalsze inwestycje. Inną nader miejską wizytówką Zabierzowa jest *Kraków Business Park* – kompleks komercyjnych biurowców powstały w 1997 r. (częściowo na terenie Rząski) w ramach Krakowskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Historycznie Zabierzów zwany pierwotnie Rogoźnikiem jest także najstarszą wsią w gminie i jedną z najstarszych w rejonie Krakowa. Jan Długosz w *Liber Beneficjorum* (1470–1480) podaje, że wieś została nadana około 1160 r. klasztorowi norbertanek na krakowskim Zwierzyńcu przez jego fundatora zmarłego w 1176 r. Jaksę z Miechowa. I tak, Zabierzów pozostał własnością norbertanek, praktycznie do czasów najnowszych. Pożary w 1745 r. oraz pod koniec XVIII w. sprawiły, że odbudowywana wieś przybrała kształt ulicówki rozciągniętej wzdłuż popularnego od poł. XVI w. gościńca śląskiego, to jest dzisiejszej drogi nr 79 – ul. Krakowskiej i ul. Śląskiej. Przy niej, w rejonie dawnego nawsia wznosi się okazały kościół z lat 1908–38, rozbudowany w latach 1969 - 1971, którego neogotycką, dość skromną bryłę ożywia wybudowana w 2002 r. wolnostojąca dzwonnica. Również przy ul. Krakowskiej (nr 101) zwraca uwagę oryginalna drewniano-murowana willa wybudowana w 1901 r. wg projektu Jana Sas-Zubrzyckiego, wybitnego krakowskiego architekta. Interesującą pamiątką najnowszej historii jest skromny obelisk znajdujący się naprzeciw starego młyna za Rudawą. Odsłonięto go w 50. rocznicę aresztowania 3 VII 1943 r. przez gestapo mieszkającej tu rodziny Poganów oraz innych mieszkańców. Obszernie informuje o tym umieszczona na pomniku inskrypcja, którą warto jednak uzupełnić. Otóż już w 1940 r. bracia Poganowie – liczący wówczas 18 lat Marian (ps. Rzeżucha) i 15-letni Mieczysław (ps. „Błyskawica", „Błyskawiczny") zorganizowali konspiracyjną grupę, która następnie rozwinęła się w partyzancki oddział AK „Błyskawica", od 1943 r. działający w ramach Kedywu AK. Po wsp. aresztowaniu Mieczysława, jego rodziców i siostry, oddział pod tymczasowym dowództwem Mariana został przegrupowany w rejon myślenickiego, następnie limanowskiego. Tu też, pod Tymbarkiem, w starciu z Niemcami poległ 30.VII.1944 r. „Błyskawiczny", któremu w grudniu 1943 r. udało się zbiec z oświęcimskiego obozu. „Rzeżucha" walczył dalej ze swym oddziałem, który w 1944 r. został włączony do Samodzielnego Batalionu AK „Skała". Należy również wspomnieć o dwóch innych pomnikach znajdujących się na tzw. Topólkach, w obrębie założonego niedawno parku, w widłach dróg krajowej 79 i wojewódzkiej 774. W pewnym oddaleniu od skrzyżowania, znajduje się pomnik *Chwała Polskim Skrzydłom*, który odsłonięto w 2008 r., w 80 rocznicę odzyskania niepodległości, składając w nim ziemię z cmentarzy całej Europy, na których spoczywają polscy lotnicy polegli podczas II wojny światowej. Bliżej skrzyżowania położony jest niewielki głaz upamiętniający miejsce, w którym 10 VI 1979 r. zebrali się mieszkańcy, by pożegnać jadącego na lotnisko w Balicach papieża św. Jana Pawła II, kończącego wówczas swą pierwszą pielgrzymkę do kraju. Głaz odsłonięto w 30 rocznicę tego wydarzenia.

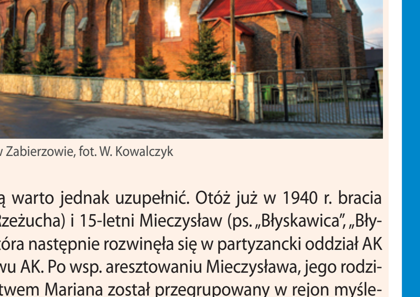
Kościół w Zabierzowie, fot. W. Kowalczyk

ZELKÓW – prawdopodobnie powstał najpóźniej w XIV w., w obrębie kompleksu majątkowego stanowiącego uposażenie wzniesionego przez Kazimierza Wielkiego zamku w Ojowie. Pierwsze zachowane wiadomości o wsi pochodzą dopiero z 1403 r.; kolejne z 1564 r. W 1635 r. Zelków wraz z Wierzchowiem i założoną ok. 1570 r. osadą Bodaczów (pod Białym Kościołem, dziś nieistniejącą) król Władysław IV wyłączył z dóbr ojcowskich i utworzył odrębne starostwo niegrodowe bodaczowskie, które w czasach rozbiorów stało się własnością rządową, a następnie prywatną. Zelków pozostawał wówczas (do 1918 r.) wsią nadgraniczną – granica Austrii z Rosją przebiegała przez Wąwóz Zelkowski i Dolinę Kluczwody, co upamiętniają wystawione współcześnie u zbiegu obu dolin słupy graniczne dawnych mocarstw (zob. Dol. Kluczwody). O czasach bardziej nam bliższych przypomina pomnik św. Jana Pawła II wystawiony sumptem mieszkańców w 1999 r. przy szkole, naprzeciw domu, w którym w latach 70. XX w. mieścił się punkt katechetyczny. W 1972 r. punkt ten odwiedził papież św. Jan Paweł II – Karol Wojtyła, podówczas sprawujący godność metropolity krakowskiego. Po raz drugi kard. Wojtyła bawił w Zelkowie w styczniu 1978 r. Występował wówczas miejscowy zespół „Herody", który w jednej z ułożonych na tę okazję przyśpiewek życzył kardynałowi, by został papieżem. Zaiste, życzenia te wnet się spełniły – 16 X 1978 r.

Zabytkowy krzyż w Zelkowie, fot. UG Zabierzów

DOLINKI PODKRAKOWSKIE (I NIE TYLKO)

BALICKIE DOŁY – to nazwa liczącego niespełna 800 m długości jaru wyciętego w grubej lessowej pokrywie i zalesionego, a w swym górnym odcinku praktycznie niedostępnego. Jego dnem płynie wąska struga, stanowiąca dopływ Borowego Potoku (Baliczanki). Obecnie przez dolny fragment dolinki prowadzi okrężny, niebieski szlak spacerowy.

DOLINA ALEKSANDROWICKA – liczy niespełna 3 km. Najciekawszym jest jej środkowy odcinek o rzadkiej zabudowie, z dużymi fragmentami łąk otaczających stawy i ukrytymi wśród lasu porastającego zbocza skałkami górnojurajskich wapieni. Wokół tego fragmentu doliny, m.in. przez najbardziej okazałą i owianą legendami skałę Krzywy Sąd, na której szczycie urządzono platformę widokową, prowadzi szlak spacerowo-edukacyjny o dł. 3,2 km. Od płn. do Doliny Aleksandrowickiej uchodzi Wąwóz Zbrza, który w górnej części posiada formę wyciętego w lessie jaru, z szeregiem bocznych odnóg. Natomiast w dolnym odcinku jest szeroki, o wyraźnej asymetrii zboczy. Lewe jest strome i zalesione, z kilkoma wychodniami górnojurajskich skałek; w połogie prawe, wcina się parów, którym prowadzi droga i czarny szlak pieszy.

DOLINA BĘDKOWSKA – uformowana w górnojurajskich wapieniach należy do największych wśród Podkrakowskich Dolinek. Najciekawszym krajobrazowo jest jej środkowy odcinek (poza gminą Zabierzów), w którym występuje największe zgrupowanie skałek, o oryginalnych formach. Osobliwościami tej części Doliny są również: wywierzysko potoku Będkówka i wodospad „Szum" – jeden z nielicznych i największy na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. W dolnym odcinku, w granicach gm. Zabierzów, zwraca uwagę masyw – Góry Żarnowej, o stromych i piarżystych stokach z rzędami oryginalnych skałek w partiach szczytowych.

Żarnowa Góra u wylotu Dol. Będkowskiej, fot. B. Czerwiński

DOLINA BOLECHOWICKA (WĄWÓZ BOLECHOWICKI) – uznana za jedną z najbardziej malowniczych dolinek, licząca około 1,5 km długości, wąska i kręta stanowi rezerwat krajobrazowy o pow. 22,4 ha. Otwiera ją efektowna, o prawie 30 m wysokości skalna Brama Bolechowicka, za którą rozciąga się skalisty wąwóz, wykształcony w górnojuraskich wapieniach, o stromych zboczach porośniętych kserotermicznymi murawami i zaroślami. Dalszy, środkowy odcinek jest przewężony i zalesiony zespołami grądu, boru mieszanego i łęgu olszowego. W górnym dolinka tworzy kilka odnóg, z których najdłuższa – właściwa, przybiera formę niedostępnego, skalistego i zalesionego jaru.

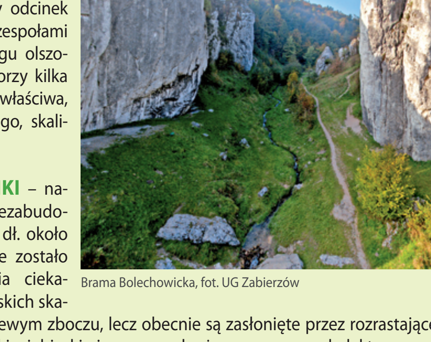
Brama Bolechowicka, fot. UG Zabierzów

DOLINA BRZOSKWINKI – nazwa ta jest odnoszona do niezabudowanego fragmentu doliny, o dł. około 1 km, którego prawe zbocze zostało odlesione celem odsłonięcia ciekawych w kształtach górnojurajskich skałek. Występują one także na lewym zboczu, lecz obecnie są zasłonięte przez rozrastające się drzewa. Wzdłuż dolinki prowadzą szlaki: niebieski pieszy oraz okrężny, spacerowo-dydaktyczny o dł.4, 5 km.

DOLINA GRZYBOWSKA – posiada charakter lessowej doliny rozciągającej się na długości ponad 2 km. Na jej zboczach pokrytych lasem grądowym nielicznie pokazują skałki górnojurajskich wapieni. Dnem Doliny Grzybowskiej, porośniętym płatami łęgami olszowo-jesionowymi płynie Grzybowski Potok zasilany kilkoma źródłami, w tym w miejscu zw. Sudzienki, u ujścia bocznej dolinki – Lisiego Dołu. Dolina Grzybowska stanowi tradycyjny i nader popularny trakt prowadzący w głąb Lasu Zabierzowskiego. Wzdłuż prowadzącej nią asfaltowej drogi rozmieszczono tablice prezentujące różne zagadnienia z zakresu gospodarki leśnej i ochrony przyrody, a także szereg miejsc do wypoczynku. Dalsze spacery poza dolinę umożliwia okrężny czerwony szlak spacerowo-dydaktyczny oraz szlak żółty na Skałę Kmity.

DOLINA KLUCZWODY – zwana też Doliną Wierzchówki rozciąga się na dystansie ok. 7 km. Najbardziej interesującą jest jej środkowa część pomiędzy Wąwozem Zelkowskim, a Gackami, o zmiennym przebiegu i jarowym charakterze, z szeregiem grup górnojurajskich skał. Wśród nich na uwagę zasługują Skały Zamkowe (gm. Wielka Wieś), na szczycie których odsłonięto zarysy murów przyziemia rycerskiego zameczku z 1 poł. XIV w. Inną historyczną ciekawostką są zlokalizowane u wylotu Wąwozu Zelkowskiego stylizowane słupy graniczne Rosji i Austro-Węgier. Przypominają one, że w okresie zaborów przebiegała tędy austriacko - rosyjska granica. Walory przyrodnicze Doliny najlepiej prezentuje rezerwat leśny (pow. 35,22 ha) utworzony dla ochrony charakterystycznych dla tej doliny zespołów leśnych: grądów oraz buczyn, w tym najcenniejszych florystycznie buczyn karpackiej i ciepłolubnej. Ogółem na obszarze rezerwatu stwierdzono występowanie ponad 500 gatunków roślin naczyniowych, w tym 30 gatunków chronionych, m.in. takich jak rojnik pospolity, storczyki, parzydło leśne, lilia złotogłów, tojad mołdawski, paprotnik kolczysty. Jego zwiedzenie umożliwia 2. km okrężny szlak spacerowy. W górnej części doliny, we wsi Wierzchowie (gm.Wielka Wieś) położona jest Jaskinia Wierzchowska Górna, druga co do wielkości jaskinia na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, udostępniona turystycznie.

DOLINA KOBYLAŃSKA – na swej niespełna 4 km długości zaskakuje zmiennością krajobrazu. Jej dolna część zwieńczona niewielką skalną Bramą Kobylańską przybiera formę głębokiego na kilkadziesiąt m, krętego i porośniętego murawami oraz z rzadka brzeziną kanionu. Zbocza tworzą strome skalne ściany, postrzępione granie, grupy skalne o przedziwnych kształtach, a także o oryginalnych nazwach wprowadzonych przez trenujących tu od lat taterników, jak np. Cycówka, Chorobliwa Grań, Ponad Gnój Turnia, czy Żabi Koń (z kapliczką Matki Bożej). Środkową część doliny, którą biegnie granica z gminą Wielka Wieś, wyraźnie wyodrębnia jej zalesienie, a także asymetria zboczy. Stoki i częściowo dno pokrywa las grądowy, ponad którym na lewym zboczu wyrastają odosobnione grupy skalne; prawe bardziej łagodne jest praktycznie ich pozbawione. Florystyczną osobliwością Doliny są stanowiska, uznawanej za polski endemit, krzewiastej brzozy Szafera oraz brzozy ojcowskiej, do niedawna podawanej tylko z Ojcowa. Znajdują się one w górnych, prawie wierzchowinowych partiach lewego zbocza dolnego odcinka doliny.

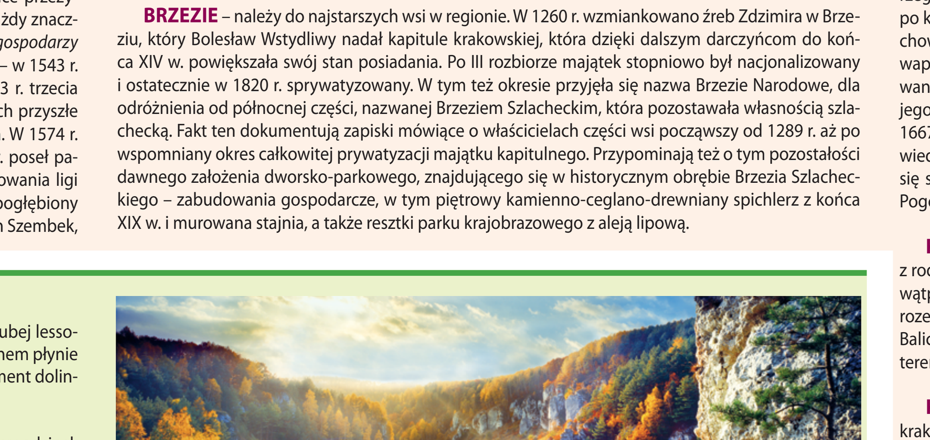
Widok z wapiennych ostańców na Dolinę Kobylańską, fot. T. Renk

DOLINA SZKLARKI – najciekawszym jest jej dolny, zalesiony odcinek, pod Radwanowicami. Dolina jest tu głęboka, kręta i wyraźnie przewężona, a na jej zboczach ukazują się szare wapienie dolnego karbonu, a więc utwory starsze od ogólnie spotykanych skał górnojurajskich. Opisany fragment doliny został włączony w granice położonego poza gminą Zabierzów rezerwatu krajobrazowego „Dolina Racławki" (pow. 473, 92 ha), który obejmuje stromościenną, uformowaną głównie w karbońskich wapieniach dolinę wraz z otaczającymi ją wierzchowinami porośnięte zróżnicowanymi i cennymi florystycznie zespołami leśnymi, jak buczyna ciepłolubna (storczykowa), karpacka, łęgami i borem mieszanym.

DOLINKI NIELEPICKIE – wierzchowiny nad Nielepicami rozcinają dwie dolinki: Nielepicka, której interesująca krajobrazowo jest górna, niezabudowana część zw. Dołami, wypreparowana w lessowej pokrywie i kończąca się rozłogami pod skałą Kamyk wraz z bocznymi jarowymi odnogami oraz dolinka zw. Pierunkowym Dołem. Na jej stokach występują ciekawe skałki górnojurajskich wapieni, będące przykładem form związanych z procesami zboczowymi (obrywy skalne, szczeliny rozwarte na skutek osuwania się skałek w dół stoku, itp.). Przez dolinki prowadzą dwa szlaki: okrężny-zielony oraz niebieski, które wyposażono w tablice informacyjne.

LAS ZABIERZOWSKI – jest największym liczącym, ok. 500 ha leśnym kompleksem na zachód od Krakowa. Zajmuje obszar o znacznie urozmaiconej rzeźbie, poprzecinany jarowymi dolinami, na ogół lessowymi, z nielicznymi wychodniami górnojurajskich wapieni. W drzewostanach dominuje buk, dąb, modrzew z dużym udziałem graba, sosny, świerka i wielu innych gatunków; w warstwie podszytu – leszczyna, kruszyna, jarząb; w runie obok wszechobecnych malin i jeżyn spotkać można wiele gatunków roślin kwiatowych, w tym chronionych, jak np. wawrzynka wilczełyko, konwalię majową, storczyki, fiołki czy lilię złotogłów, której najbogatsze stanowisko w rejonie Kochanowa zostało uznane za użytek ekologiczny o pow. 3,57 ha. Od płn.-wsch. Las Zabierzowski otacza dawny kamieniołom górnojurajskich wapieni i kredowych margli, z którego grani roztacza się rozległa panorama Rowu Krzeszowickiego (z Zabierzowem) i przeciwległej Wyżyny Olkuskiej. Także na płn.-wsch. skraju Lasu Zabierzowskiego wznosi się charakterystyczna wieża radaru obsługującego lotnisko w Balicach, zwana potocznie od swego kształtu „zapałką". *Zob. Grzybowska Dolina, Skała Kmity.*

RZĄSKA – obecnie, z uwagi na zabudowę, nie ma dojścia od strony wsi do niewielkiej dolinki położonej po jej wsch. stronie, którą uznano za użytek ekologiczny „Podgołogórze". Od wsch i płd.-wsch. przylega do niego „Uroczysko w Rząsce" obejmujące zalesiony stok Pasternika rozcięty paroma niewielkimi wąwozikami. W latach 60. XX w. planowano tu urządzić Park Wojska Polskiego, zapewne w nawiązaniu do okolicznych, funkcjonujących do tej pory obiektów wojskowych. Oba uroczyska zajmują powierzchnię 65,10 ha i są dostępne jedynie od strony Krakowa Bronowic (ul. Tetmajera i pobliskie), choć z utrudnieniami z uwagi na zagrodzenie terenu przez prywatnego właściciela. Użytki te powołano celem ochrony stanowisk fiołka bagiennego – gatunku krytycznie zagrożonego wyginięciem, wpisanego do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin, a także pozostałych dawnych dworskich (*zob. Rząska*) stawów będących ostoją licznych chronionych gatunków płazów. Ponadto „Uroczysko w Rząsce" chroni zbiorowiska roślin szuwarowych, powstałych na miejscu innych dawnych stawów, nieużytkowanych łąk i pastwisk oraz pozostałości zespołu łęgu olszowo-jesionowego

SKAŁA KMITY – wysoka na około 40 m swym masywem wcina się w dolinę Rudawy tworząc z przeciwległym wzgórzem Bukowina jej przełomowy odcinek przez Garb Tenczyński. Oba zbocza objęto ochroną tworząc rezerwat rez. krajobrazowy „Skała Kmity" o pow. 19, 36 ha. Na prawym zboczu, w obrębie Skały Kmity zachowały się fragmenty naskalnych muraw i kserotermicznych zarośli; lewe – Bukowinę z charakterystyczną skałką Bonerówny pokrywa las grądowy z szeregiem gatunków górskich w runie. Na szczyt Skały Kmity prowadzi okrężny żółty szlak spacerowy. Jednak Skała Kmity najlepiej się eksponuje z prowadzącej u jej podnóży drogi wojewódzkiej. Stąd widoczna jest, już nieco zatarta inskrypcja wyryta w 1854 r. i przypominająca legendę o nieszczęśliwej miłości rycerza Kmity do Olimpii Bonerówny – córki dziedzica Balic.

Skała Kmity, fot. UG Zabierzów

WĄWÓZ BUROWSKI – niewielka lessowa dolinka o długości około 700 m kończąca się niedostępnymi, zakrzaczonymi rozłogami. Obecnie całkowicie zalesiona, choć jeszcze w latach 70. XX w. jej zbocza w dużej części pokrywały łany kwitnącego na żółto żarnowca. W środkowym odcinku przesączające się źródła Borowego Potoku, zw. też Baliczanką, sprawiają, że dno wąwozu jest miejscami podmokłe. W 2014 r. przez przez Wąwóz Burowski poprowadzono okrężny, zielony szlak spacerowy.

WĄWÓZ KOCHANOWSKI – od strony Kochanowa otwiera go skalna brama zbudowana z dwóch bloków górnojurajskich wapieni, które wyłaniają się spod lessowej pokrywy także powyżej. Wąwóz na całej długości ok. 800 m jest w całości zalesiony, a jego dnem prowadzi szosa z Kochanowa do Kleszczowa, odcinkowo wycięta w skalnym podłożu. Zob. Las Zabierzowski.

KULTURA, REKREACJA I PROMOCJA

SPORT I REKREACJA

Ośrodek Sportowo-Rekreacyjny w Zabierzowie, 32-080 Zabierzów, ul. Kolejowa 15 a, tel. 12 285 11 54 www.osrzabierzow.org.pl

VERTIGO Centrum Wspinania, Kobylany 81, tel. 12 378 43 73 , 601 631 838, www.wspinanievertigo.com

Szkoła Wspinaczki Skalnej, Piotr Kruczek, 32-082 Bolechowice, ul. Turystyczna 63c tel. 12 376 42 44, 603 740 358

KULTURA I PROMOCJA

Pałac w Balicach
Dostępny do zwiedzających po uprzednim telefonicznym zgłoszeniu tel. 12 357 27 00

Samorządowe Centrum Kultury i Promocji Gminy Zabierzów, tel. 12 285 11 79,

Urząd Gminy Zabierzów, Wydział Rozwoju i Promocji: 12 283 07 48, Rynek 1, Zabierzów, www.zabierzow.gmina.pl

Ośrodek Sportowo-Rekreacyjny, fot. UG Zabierzów

STAJNIE I STADNINY KONI

Stajnia Sarmacja w Pisarach, Pisary ul. Spacerowa, 62-064 Rudawa, tel. 500 073 690, tel: 601 263 019

Stadnina Koni Huculskich w Nielepicach, Nielepice 196, tel. 12 283 87 26, www.nielepice.com.pl

Ośrodek Jazdy Konnej „Santos" w Zabierzowie, ul. Leśna, tel. 502 03 52 40, www.ojk-santos.pl

SZLAKI TURYSTYCZNE

SZLAKI PIESZE PTTK

niebieski **„Warowni Jurajskich"** ***Rudawa PKP – Brzezinka 3,4 – Łączki 6,4*** – Brama Będkowska 8,1 droga do Jaskini Nietoperzowej 12,4 – rejon Groty Łokietka 17,3 – Ojców „na postoju" 20,1 – Skała 25,3 – Wolbrom PKP 53,3 – Dolina Wodącej 63,4 – 65,0 – Podzamcze 76,4 – Zawiercie PKP 87,9 – Mstów 158,8

żółty **„Dolinek Jurajskich"** Chrzanów PKP – rez. Bukowica 9,7 – Lipowiec 14,8 – Alwernia 25,0 – Zamek Tenczyński 33,5 – Krzeszowice PKP 40,5 – Czerna klasztor 45,5 – Dol. Racławki 52,5 – szl. czarny do Radwanowic 59,1 – Dol. Będkowska 61,0 – Będkowice 62,7 – ***Dol. Kobylańska 63,5 – Karniowice 67,6 – Dol. Bolechowicka 68,4 – skraj Zelkowa (szl. zielony) 72,2*** – Jaskinia Wierzchowska Górna 73,5 – Ojców, Brama Krakowska 78,8 – Dol. Sąspowska 79,8 – Pieskowa Skała 89,7

zielony **„Doliny Racławki"** ***Rudawa PKP – Radwanowice 3,5 – Racławka 4,5*** – Dubie – Dol. Racławki parking 6,2 – szl. żółty Dolinek Jurajskich 6,8

zielony Jerzmanowice III PKS – Łazy 1,9 – Dol. Będkowska 3,1 – Kawiory 4,3 – ***skraj lasu Krzemionka 5,8 – Zelków, skręt do Wierzchowia 7,5*** – Wierzchowie 9,0 – Jaskinia Wierzchowska Górna 9,8

niebieski **„Mnikowski"** ***Zabierzów: PKP – kłm. 1,3 – Wąwóz Zbrza (szl. czarny) 4,5 – Kleszczów 5,7 – Brzoskwinia 9,0*** – Chrosna 11,1 – Mników Skały 15,8 – Mników MPK 17,9.

czarny **„Doliny Kluczwody"** Modlnica – ***Gacki 6,6 – Dol. Kluczwody: Zamkowe Skały 8,1, rezerwat 8,8 – szosa Zelków-Biały kościół 9,3*** – Wierzchowie 10,5 – Jaskinia Wierzchowska Górna 11,3

czarny ***Radwanowice – Grzybowa Góra 4,0 (szlak Dolinek Jurajskich)*** – Szklary I PKS 6,3

czarny ***Bolechowice – Dol. Bolechowicka 0,7 km***

czarny Morawica – skręt do Aleksandrowic 0,2 – ***Aleksandrowice 1,4 – Las Zabierzowski (szl. nieb.) 4,1***

czarny ***Rudawa PKP – Nielepice 2,1 – Brzoskwinia centrum 4,6***

zielony **„Wokół Nielepic"** ***Nielepice MPK – schrony 0,8 - Bukowa Góra 3,4 – punkt wypoczynkowy „Jurajski Raj" 4,5 - Doły (szl.nieb.) 5,6 - Nielepice MPK 7,0***

niebieski **„Dębowej Góry"** ***Nielepice MPK – Pierunkowy Dół 1,5 – punkt wypoczynkowy „Jurajski Raj" 1,9 – szlak zielony 2,7***

SZLAKI SPACEROWE I EDUKACYJNE

Skała Kmity – lasy zabierzowskie [szlaki geologiczno-przyrodnicze]

czerwony ***Zabierzów, kłm. – droga Zabierzów-Kleszczów 1,4 – gaj. Grzybów 3,3 – Skała Kmity [parking] 5,3 – Dol. Grzybowska [źródło] 6,5 – droga do „zapałki" 8,0 – Zabierzów, kłm. 9,7***

żółty ***Skała Kmity parking – rez.: grań Skały Kmity - parking – 1,8***

czarny: ***droga Zabierzów-Kleszczów – szlak dydaktyczny czerw. 0,2***

czarny: ***Dol. Grzybowska [źródło] – gajówka Grzybów 0,5***

Dolina Grzybowska – ścieżka przyrodnicza Nadleśnictwa ok. 2,0.

Dolina Aleksandrowicka czerwony ***spacerowo-edukacyjny, okrężny 2,5***

Rezerwat „Dolina Kluczwody" zielony spacerowy, okrężny 2,0

Szlak Burowski – zielony ***spacerowy, okrężny, 2,0***
Szlak Balicki – niebieski ***spacerowy, okrężny, 2,8***

SZLAKI ROWEROWE

czerwony **„Orlich Gniazd"** Kraków, Bronowice Małe – Mydlniki 3,5 – ***skręt do Szczyglic 5,4 – Balice, szosa wojew. 7,0 – gajówka Grzybów 9,5 – Kleszczów 13,1 – Brzoskwinia 16,4*** – Bukowa Góra 19,7 – Kopce 21,4 – Zamek Tęczyński 27,4 – Krzeszowice 33,3 – Olkusz 61,2 – Rabsztyn 65,7 – Podzamcze 108,1 – Częstochowa 188,9.

czerwony **„Podkrakowskich Dolinek"** ***Bolechowice – las Krzemionka 3,7 – Kobylany 6,8 – Dol. – Dol. Będkowska Łączki 8,8*** - Brama Będkowska] 10,5 – rejon Jaskini Nietoperzowej 14,8 – Bębło Kolonia Zach. 15,8 – Jaskinia Wierzchowska Górna 18,5 – ***droga Zelków – Biały Kościół (Dol. Kluczwody) 20,5 – Zelków 23,2 – Bolechowice 26,0***

zielony ***Zabierzów PKP – Bolechowice 3,8 – Karniowice, wodociąg 5,0 – las Krzemionka 6,3 – granica lasu 7,8*** – Bębło Kolonia Zach. 9,8 – Dol. Będkowska 10,8 – Jerzmanowice: źródło Pióro 14,7, Kolonia Zachodnia 17,0

czarny Wierzchowie parking – Jaskinia Wierzchowska Górna 0,8 – Ojców Brama Krakowska 7,8 – Giebułtów kościół 16,1 – ***Dolina Kluczwody k. Ujazdu 25,3 – Gacki (szlak czerwony) 26,7***

niebieski ***„Szlak Brzozowy"*** (jednokierunkowy): ***Brzezie szkoła – Gacki 3,3 – Zelków szkoła 5,3 - Las Krzemionka (szlak czerwony) 7,6 – Dol. Kobylańska (szlak czerwony) 9,7 – Kobylany centrum 11,9 – Bolechowice centrum 15,0 – Zabierzów młyn 18,8 – Brzezie szkoła 20,9***

SZLAKI NORDIC WALKING

czerwony ***Zabierzów OSR – kamieniołom 0,9 – skrzyżowanie k. „zapałki" 2,4 – szl. zielony 3,0 – obejście szl. zielonego 4,8 – „siedem dróg" 5,7 – skrzyżowanie k. „zapałki" 6,7; dodatkowa nitka przez kamieniołom 1,1***

szlaki łącznikowe (średnicowe)
zielony ***1,4*** , zielony ***0,7***, niebieski ***1,0***

niebieski ***rejon Skały Kmity przy drodze 774 – szlak czerwony 3,8***

czerwony ***wokół Dol. Aleksandrowickiej 2,5***

SZLAKI KONNE

1. **Transjurajski Szlak Konny** ***Nielepice [stadnina] – Niegoszowice – Brzezinka – Radwanowice*** – Dubie – Żary – Paczółtowice – Rabsztyn – Klucze – Pustynia Błędowska – Mirów – Złoty Potok – Częstochowa; w gm. Zabierzów 12 km.

2. Kraków Olszanica – ***Szczyglice – Las Zabierzowski – Kleszczów – Nielepice [stadnina] – Brzoskwinia Kamyk*** – Las Tenczyński – Psary – Bukowno Przymiarki – Sławków – Laski; w gm. Zabierzów 39 km

Objaśnienia:
– długość w km
– odcinki na obszarze gm. Zabierzów wyróżniono kursywą

Na szlaku rowerowym, fot. M. Sośnicki

Wydawnictwo COMPASS
30-084 Kraków, ul. Podchorążych 3
tel./fax 12 626 14 36
www.compass.krakow.pl

Egzemplarz bezpłatny

ISBN: 978-83-7605-607-4
Wyd. V, Nr kat.:1062-2016
Aktualizacja 2018

COMPASS

Dołącz do nas na facebooku:
www.facebook.com/GminaZabierzow

Urząd Gminy Zabierzów
Rynek 1, 32-080 Zabierzów
tel. 12 285 21 16
www.zabierzow.gmina.pl
www.jurajskiraj.pl

GMINA ZABIERZÓW
MAPA TURYSTYCZNA
skala 1 : 25 000

skala 1:25 000

GMINA ZABIERZÓW

MAPA TURYSTYCZNA

poznaj najpiękniejsze zakątki Gminy Zabierzów

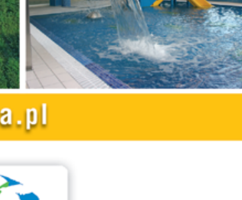

www.zabierzow.gmina.pl